

РЕГІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ СТРАХОВИХ РИНКІВ В УКРАЇНІ

ОГЛІХ В. В.

кандидат фізико-математичних наук

АРТЕМЕНКО Ю. Ф.

Дніпропетровськ

Незважаючи на те, що за останні десятиліття ринок страхових послуг в Україні набув певного рівня розвитку, на сьогодні він так і не став реальним фактором стабільності й не відповідає завданням розвитку національної економіки і тенденціям світових страхових ринків. Сучасний вітчизняний страховий ринок не відіграє достатньої ролі у забезпеченні ефективного функціонування економіки, соціального захисту населення та вагомим джерелом інвестиційних ресурсів в економіку країни. Причому невиконання страхуванням своїх безпосередніх функцій, до яких в контексті сталого розвитку відносять компенсаційну, превентивну, контрольну, накопичувальну, інвестиційну, заощаджувальну, стабілізуючу, перерозподільну та стимулюючу функції [2], спостерігається як на національному, так і на регіональному рівнях.

Сучасний регіональний страховий ринок є важливим елементом економічної інфраструктури регіону, саме в цьому контексті його ефективне функціонування може стати важливим чинником та дієвим фінансовим інструментом розвитку всієї регіональної динамічної системи. Маємо визнати, що у більшості регіонів України не створено достатньо умов для ефективного використання потенціалу страхового ринку задля прискорення економічного зростання, а відтак і розвитку самого страхового ринку.

Дисбаланс між рівнем розвитку страхового ринку країни та викликами економіки в частині ресурсного забезпечення й активізації інвестиційно-інноваційної діяльності свідчить про необхідність й актуальність аналізу та дослідження розвитку регіональних страхових ринків в Україні.

Зазвичай науковці підходять до аналізу страхового ринку з позицій його стану, конкурентоспроможності, ймовірності банкрутства страхових компаній тощо. Публікації з регіональних проблем [2; 4; 5] стосуються лише окремих напрямів і підходів. У деяких дослідженнях розглядаються проблеми його становлення, але без впливу на економіку регіону в цілому. Комплексних досліджень теоретико-методологічних основ і прикладних аспектів стану та розвитку страхового ринку на рівні регіонів майже немає. Водночас, останнім часом, дослідниками та фахівцями було запропоновано ряд підходів щодо аналізу нерівномірності регіонального розвитку [6], але вони майже не стосуються регіональних страхових ринків України. Рівень вивченості питання їх функціонування у вітчизняній економічній науці не-

достатній. Проблемні питання розвитку регіональних страхових ринків в Україні, а також методи оцінки, моделювання та прогнозування страхових ринків в регіоні потребують поглибленого дослідження та аналізу.

Розвиток і зміцнення регіональних страхових ринків України неможливий без глибокого аналізу сучасного стану всієї страхової галузі країни та її регіональних особливостей. Слід ретельно проаналізувати існуючі у цій сфері проблеми. Тому метою даної роботи є з'ясування та відокремлення напрямів підвищення ефективності регіональних страхових ринків в умовах транзитивного зовнішнього середовища на основі системного вивчення його функціонування.

Не дивлячись на те, що страхування є однією зі сфер, що найбільш динамічно розвивається в нашій країні, його повноцінному розвитку перешкоджає значний явний дисбаланс, який спостерігається як в функціональному, так і в регіональному розрізі.

Типовим для України є такі тенденції в діяльності страхових ринків.

Кількість філій страхових компаній, що діють в Україні, стабільно збільшується (табл. 1).

Таблиця 1

Динаміка кількості страхових компаній України за період 2005 – 2010 рр., од.

Показник	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість зареєстрованих страховиків	398	411	446	469	450	456
з них: компанії зі страхування життя	45	55	65	72	72	67

Але незважаючи на розширення філіальної мережі, страховий ринок має свої «регіональні центри». Менш за все страхових компаній зосереджено в західній Україні, найбільше – у східних і центральних регіонах, а саме: в Донецькій, Дніпропетровській, Харківській, Одеській областях та м. Київ (рис. 1). На їх долю припадає майже 90% страхового ринку. Можна стверджувати, що страхова система в Україні розвинута у формі високого ступеня централізації.

Існує позитивна динаміка основних показників діяльності страхового ринку. Незважаючи на деякий спад на початку кризи страховий ринок України характеризується макроекономічним відновленням і розвивається досить стабільно (табл. 2). Аналіз стану і динаміки страхових премій та виплат свідчить, що в середньому за період 2005 – 2010 рр. валові страхові премії зростали на 2045,6 млн грн, валові страхові виплати – на 631,2 млн грн щорічно, а чисті страхові премії та чисті страхові виплати – на 1169 та 611,5 млн грн відповідно.

Рис. 1. Кількість зареєстрованих страхових компаній по регіонах України на 2010 р.

Складено за даними [1].

Таблиця 2

Динаміка основних показників діяльності страхових компаній України за період 2005 – 2010 рр.

Показник	Рік					
	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Кількість договорів страхування, крім договорів з обов'язкового страхування від нещасних випадків на транспорті, тис. од		16931,4	20179,9	22828,7	22343,2	26340,5
Валові страхові премії, млн грн	12853,5	13829,9	18008,2	24008,6	20442,1	23081,7
Валові страхові виплати, млн грн	1894,2	2599,6	4213	7050,7	6737,2	6104,6
Чисті страхові премії, млн грн	7482,8	8769,4	12353,8	15981,8	12658,0	13327,7
Чисті страхові виплати, млн грн	1894,2	2326,2	3884	6546,1	6056,4	5885,7
Страхові резерви, млн грн	5045,8	6014,1	8423,3	10904,1	10141,3	11371,8
Загальні активи страховиків, млн грн	20920,1	23995	32213	41930,5	41970,1	45234,6

Складено за даними [1].

Але, знову таки, в регіональному розрізі цей розвиток вкрай не рівномірний. Одним з важливих показників розвитку страхування, який визначає щільність страхування є показник валових страхових премій на душу населення. Аналіз значень коефіцієнта варіації Уільямсона

$$V_w = \frac{\sqrt{\sum_i (y_i - \mu)^2 \cdot \frac{p_i}{p}}}{\mu} \text{ та коефіцієнта регіональної}$$

$$\text{асиметрії } AS = \sqrt{\frac{n}{\sum_i (y_i - \mu)^2}} \times \frac{\sum_i (y_i - \mu)^3}{\sum_i (y_i - \mu)^2} \text{ по да-}$$

ному показнику свідчать про наявність в Україні дуже

суттєвих диспропорцій регіонального розвитку страхування та про укріплення цієї нерівномірності регіональному розрізі.

Порівняння динаміки страхових премій та ВВП України у 2005 – 2010 рр. (рис. 2) демонструє, що страховий ринок розвивається синхронно з національною економікою. Але за низкою важливих показників, таких як відношення страхових премій до ВВП, капіталізація, кількість працівників, середні витрати 1 особи на страхування, кількість потужних страхових компаній, які займаються реальним страхуванням, на 1 млн жителів тощо, страховий ринок в Україні значно відстає від рівня розвинених країн. В Україні відношення страхових премій до ВВП в 2010 р. складало лише 2,13% (у 2009 р. – 2,24%), тоді як у світі цей показник значно вищий.

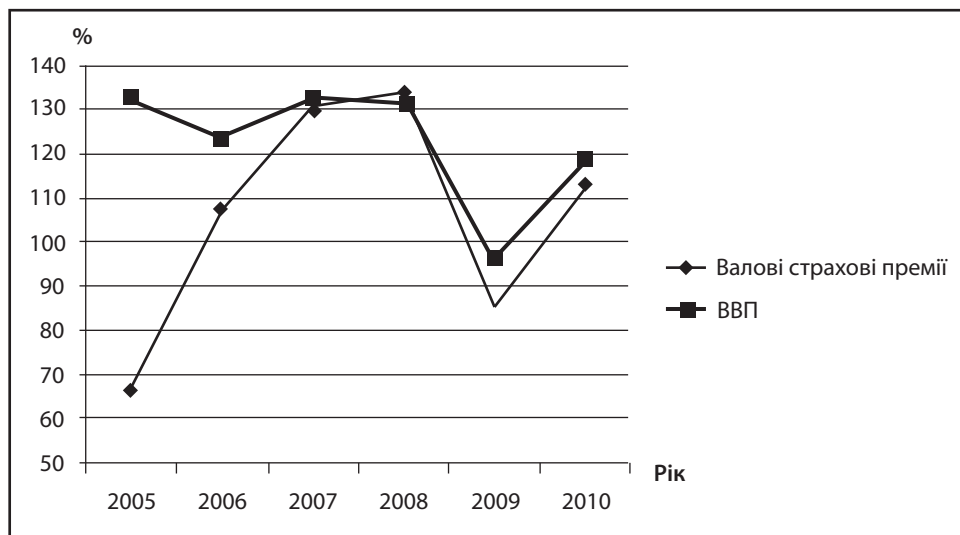

Рис. 2. Динаміка ВВП і обсягу страхових премій в Україні, % до попереднього року

Потенціал регіональних страхових ринків є не використаним майже в усіх регіонах України. До страхового захисту в регіональних економіках залучені тільки окремі сегменти господарювання та незначна кількість населення. Структуру чистих страхових премій за видами страхування представлено на рис. 3.

ня страховими послугами у 6 – 7 разів є нижчим, ніж у розвинених державах світу; за експертними оцінками, вітчизняні страхові компанії страхують лише 10% від можливих страхових ризиків, тоді як в розвинених країнах цей показник складає 90 – 95%.

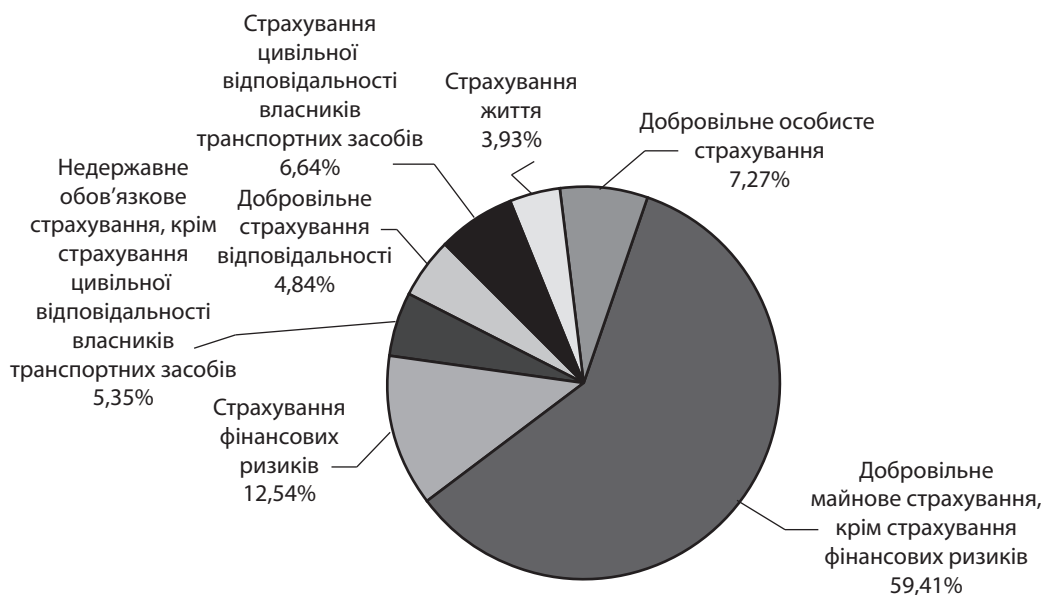

Рис. 3. Структура чистих страхових премій, %

Складено за даними [1].

І хоча в кожному окремо взятому регіоні, залежно від природнокліматичних, соціокультурних, економічних та інших умов більш виражено може бути сформована дещо інша структура, але результати аналізу регіональних страхових портфелів показують, що все одно найбільша частка належить таким видам страхування, як автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка»), страхування майна, страхування від вогневих ризиків, страхування життя, страхування фінансових ризиків.

На жаль, в Україні дуже велика частина ризиків не охоплена страхуванням. За офіційними даними, український страховий ринок за рівнем охоплення населен-

Можна впевнено ствердити, що для української економіки характерне недовикористання інвестиційного потенціалу регіональних страхових ринків. Використання інвестиційного потенціалу страхових компаній може слугувати регулюванню та розвитку економіки, забезпеченню підвищення рівня соціального захисту населення та бути реальним засобом зменшення навантаження на бюджети всіх рівнів через позабюджетні механізми фінансування. Орієнтація роботи регіональних страхових організацій на задоволення потреб регіону та стимулювання їхньої інвестиційної активності на рішення найбільш актуальних територіальних проблем

може надати значну частину необхідних для економіки регіону інвестицій.

Страхування та соціально-економічний розвиток регіону здійснюють взаємний вплив один на одного: страхування безпосередньо впливає на можливості реалізації успішного розвитку в регіоні, який у свою чергу, представляє частину сфери страхових інтересів. Таким чином, у сучасних умовах, страхування може бути одним із головних факторів стійкого розвитку всіх підсистем регіону та каталізатором розвитку певних напрямів діяльності. Одна з проблем функціонування, розвитку та охоплення всіх складових потенціалу регіонального ринку страхування пов'язана з його адаптацією до певного середовища. При визначенні перспектив страхового ринку в окремому регіоні обов'язково слід враховувати, що страхування не розвивається само собою, а супроводжує та супроводжується економічним зростанням як в державі в цілому, так і розвитком певного регіону. Тому досягнення та недоліки у діяльності страхової сфери в регіоні багато в чому залежать і від макроекономічної, і від мезоекономічної ситуацій. Залежність розвитку страхового ринку в регіоні від різних чинників можна представити такою схематичною моделлю (рис. 4).

Успішний розвиток страхового ринку на території регіону можливий лише у разі проведення єдиної політики, яка б забезпечувала найбільш повне задоволення населення в страхових послугах і надійному страховому

захисті території. В її основу має бути покладено системний підхід, який забезпечить збалансоване поєднання економічної активності в регіоні, соціальних інтересів та захист всіх важливих для регіону сфер.

ВИСНОВКИ

Розвиток регіонального страхового ринку може стати дійсно успішним лише за умови вироблення й послідовної реалізації науково обґрунтованої політики, що утілюється в інтересах всіх потенційних учасників регіонального страхового процесу: страхувальників, страховиків, регіональних органів влади та держави. Масштаб і складність проблем адаптації страхових ринків до регіональної структури можна визначити тільки в процесі комплексного аналізу із застосуванням системи формалізованих методів. Тому подальше дослідження повинно відбуватися в таких напрямках:

- ✦ ідентифікація реальних ринкових процесів функціонування страхових ринків у регіонах, що, у свою чергу, вимагає формування системи показників і дослідження ознак сегментів, які мають суттєве значення в економіці регіону.
- ✦ розробка моделей оцінки потенціалу страхового ринку регіону та побудова методики визначення величини потенціальних страхових можливостей ринку. При цьому слід враховувати оцінку змін зовнішнього та внутрішнього регіонального ринкового середовища, та моделювати цей вплив на результати функціонування страхового ринку в регіоні.

Рис. 4. Чинники розвитку страхового ринку в регіоні

- ✦ визначення засобів для усунення недоліків функціонування страхових компаній в регіоні та обґрунтування стратегічних напрямів розвитку регіональних страхових ринків в Україні. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Страховий ринок України / Офіційний сайт державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dfr.gov.ua>
2. Козьменко О. В. Страховий ринок України у контексті сталого розвитку : Монографія / О. В. Козьменко. – Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. – 350 с.
3. Фурман В. М. Страхування: теоретичні засади та стратегія розвитку : Монографія / В. М. Фурман. – К. : КНЕУ, 2005. – 296 с.

4. Феоктистова Н. А. Формирование системы методов диагностики региональных страховых рынков : автореф. дисс. ... кандидата экономических наук / Н. А. Феоктистова. – Хабаровская государственная академия экономики и права, 2005.

5. Пойда-Носик Н. Н. Страховое підприємництво регіону: сучасний стан і перспективи розвитку : Монографія / Н. Н. Пойда-Носик, Р. Й. Бачо. – Ужгород : Мистецька Лінія, 2010. – 232 с.

6. Кизим Н. А. Неравномерность регионального развития в Украине: теоретические основы, инструментарий диагностики : Монография / Н. А. Кизим, Е. В. Раевнева, А. Ю. Бобкова. – Х. : ИД «ИНЖЭК», 2011. – 224 с.

УДК 336.22

ПОДАТКОВІ РЕФОРМИ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

ГУРНАК О. В.

кандидат економічних наук

Донецьк

Існування і розвиток сучасної держави неможливі без акумуляції значних обсягів фінансових ресурсів. З давніх часів основним інструментом, за допомогою якого вирішувалася ця проблема, були податки. У той же час, вилучаючи шляхом оподаткування частину доходів громадян і господарюючих суб'єктів, держава не тільки отримує можливість утримувати себе, фінансувати виробництво суспільних благ і різні програми соціального розвитку, а й істотно впливає на економічний розвиток. Історичний досвід показує, що в певних випадках оподаткування стає непомірним тягарем для економіки країни, гальмує її розвиток, в інших випадках податкова політика оцінюється як одна з найбільш важливих складових економічного зростання. Усе це обумовлює значну актуальність теоретичної рефлексії проблем оподаткування в контексті соціально-економічного розвитку.

Початок теоретичного осмислення оподаткування пов'язується з формулюванням А. Смітом чотирьох принципів оподаткування, а сьогодні теорія оподаткування має значну кількість важливих результатів, використовує складний математичний апарат дослідження і втілюється у великій науковій літературі. Однак досягнення теорії оподаткування можуть бути використані для їх втілення в життя тільки за умови успішної реалізації відповідних податкових реформ. Разом з тим податкові реформи є складним явищем в суспільно-економічному розвитку будь-якої держави. Теоретичним та практичним проблемам податкових реформ присвячено роботи багатьох вітчизняних й зарубіжних науковців, серед яких особливо слід відзначити: А. Ауер-

баха, Р. Бьорда, С. Вайнера і В. Хеттіча, В. Вишневського, С. Джеймса, Дж. Зодроу, Ю. Іванова, А. Крисоватого, І. Майбурова, Дж. Слемрода та інших.

Незважаючи на існування певних вагомих наукових праць зазначених авторів, цілісна теорія податкових реформ поки ще не сформована. Проте можна бачити, що чітко виокремилися декілька підходів до дослідження податкових реформ.

Метою даної статті є узагальнення та розвиток існуючих концептуальних підходів до проведення податкових реформ, їх впливу на соціально-економічний розвиток країни.

Найбільш поширеним у науковій літературі підходом до проведення податкових реформ є підхід на основі теорії оптимального оподаткування, яка є невід'ємною складовою неокласичної теорії економіки, що, в свою чергу, визнається основою (мейнстримом) сучасної економічної науки. Дослідження оподаткування в рамках цієї теорії проводиться на основі його впливу на функцію суспільного добробуту (*social welfare function*). При цьому на суспільний добробут впливають як економічна ефективність податків, так і їх відповідність сформованим уявленням про соціальну справедливість [1].

Податкові реформи пов'язуються з необхідністю реалізації таких заходів, які спрямовані на формування певного компромісу між економічною ефективністю і соціальною справедливістю оподаткування і дозволяють досягти максимуму функції соціального добробуту.

Другий підхід отримав назву макроекономічного підходу. У рамках цього підходу податкові реформи розробляються з метою здійснення певного впливу на окремі макроекономічні показники, серед яких, як правило, рівень ВВП і темпи економічного зростання національної економіки. Дослідження проводяться на основі емпіричного методу, широко використовується економічне моделювання впливу податків на макроеко-